

[Kritika různých Aristotelových argumentů z Metafysiky]

88-306 – 88-308

Ta okolnost je vskutku pozoruhodná: Aristotelés se zabývá logickými zásadami (jako je zásada o vyloučeném třetím nebo zásada sporu atd. – *Metafysika* IV, kap. 6, 7) a pak přechází k otázce, které hned dává dvojí podobu. Odmítá jednostranné výpovědi o všem, jako že vše je pravdivé nebo mylné, anebo že vše je v klidu nebo v pohybu. A poznamenává, že „takové výroky jsou téměř totožné s výrokem Herakleitovým“ (s. 122). Přechodem od otázky pravdivosti nebo mylnosti všeho je Aristotelovi „můstek“ dost banální: „Zřejmě nemluví pravdu ani ti, kdo tvrdí, že všechno jest v klidu, jako ti, kdo říkají, že se všechno pohybuje.“ Tento můstek by mohl sloužit zajisté k přechodu k čemukoliv, k jakémukoliv tvrzení, o němž je možno říkat, buď že je pravdivý nebo mylný. Nicméně zde je vidět, že Aristotelés vidí souvislost hlubší, i když té se nedostává zřetelného výrazu teoretického. V následujícím je pozoruhodné, jak Aristotelés přeskakuje z oblasti ontologické do oblasti logické a zpět: „je-li všechno v klidu, bude vždy totéž pravdivé a mylné; ale patrně se to mění. Vždyť ten, kdo mluví, sám kdysi nebyl a opět jednou nebude.“ Míní se tím asi toto: výrok „vždyť to je dítě!“ nebyl pravdivý, než se dítě narodilo, eventuálně než bylo počato, a nebude pravdivý, až dítě vyroste v dospělého člověka. Tento argument je ovšem dost slabý, neboť stačí výpověď vztáhnout k určitému datu a její pravdivost je zaručena nezávisle na jakýchkoliv proměnách. A protože víme, že izolovaná výpověď nemůže být samostatně posuzována co do pravdivosti či nepravdivosti, víme také, že v daném kontextu je vždy výpověď chápána (promlouvajícím i chápajícím) jako datovaná. Přeskok od problematiky ontologické do logické a zpět se neosvědčil.

Podobně tomu je s druhým argumentem Aristotelovým, i když ten je založen odlišně. „Jestliže se však všechno pohybuje, nebude nic pravdivého; všechno by tedy bylo mylné.“ V pozadí je myšlenka, nejen na Hérakleita, nýbrž přímo na Kratyla, odmítavšího cokoliv pronášet jako výpověď a omezujícího se na ukazování prstem. Argument je ovšem neplatný, protože chápe (solisticky nabízí toto chápání, aniž by je vyjasnil) onen „všeobecný pohyb“ jako pohyb bez řádu a koordinace, jako by každý okamžik byl zcela nesouvislý a bez jakéhokoliv vztahu k okamžiku předchozímu nebo následujícímu. Ale to je právě hluboký omyl: změny jsou různého druhu, zejména pak různě rychlé. Zajisté je neskutčné říci něco o změně neskutčně krátké ve výpovědi, která ve srovnání s předmětem výpovědi trvá mnohem déle, možná nesrovnatelně déle. Pak opravdu platí, že to, o čem vypovídáme, se během výpovědi změní natolik, že naše výpověď ani nedostane tu příležitost, aby třeba jen na sebekratší jediný okamžik byla pravdivá, neboť výpověď nemůže být pravdivá v jedné jediné své fázi, nýbrž jako celek. Znamená to však opravdu, že předmětem takové dlouhé výpovědi nemůže nikterak být událost (změna) velmi krátká? To by byl stejný argument, jako že výpověď, která sama nemůže být kulatá, nemůže být pravdivá, týká-li se kruhu nebo koule. Pak by stejně platilo, že výpověď o dosavadním stáří vesmíru nemůže být pravdivá, protože je nesrovnatelně kratší než trvání vesmíru, o němž chce něco vypovídat. V podstatě je zmíněný argument založen na něčem docela jiném, než předstírá: všechno je mylné, protože každá výpověď se liší od toho, o čem vypovídá, a proto nemůže být pravdivá, neboť – a to je podstata – pravdivost věty je chápána jako podobnost, připodobnění předmětu.

Významný je také další argument Aristotelův (s. 124), že „to, co se mění, musí býti jsoucí. Neboť změna se děje z něčeho v něco.“ Proti tomu lze při nezměněných východiscích argumentovat stále ještě parmenidovsky. Je-li změna vždycky změnou něčeho v něco, pak tato změna nutně znamená, že ono výchozí

„něco“ tu buď je, nebo není. A totéž platí o onom výsledném „něco“. Pokud tu je výchozí „něco“, pak tu ještě není výsledné „něco“. Naproti tomu zase, je-li tu výsledné „něco“, nutně tu už nemůže být ono výchozí „něco“. V obou případech tu ovšem není žádná změna. Jak potom můžeme považovat změnu za jsoucí? A pakliže trváme na tom, že změna je možná, a pokud se právě uskutečňuje, že je jsoucí, pak se můžeme tázat, jak je to s oněmi dvěma „jsoucími“ stavy, totiž výchozím „něco“ a výsledným „něco“. V nejlepším případě můžeme umístit změnu mezi ně obě. Ale to pak znamená, že právě v okamžiku změny „není“ ani výchozí „něco“, ani výsledné „něco“. Jak by tedy mohla být změna charakterizována jako nějaké další „něco“ mezi obojím „něco“ a zároveň jako dění, jímž se výchozí „něco“ mění v „něco“ jiného, totiž v „něco“ výsledné? Výsledné „něco“ je prostě jiné než výchozí „něco“, a o žádném přechodu (jakožto změně) nemůže být řeč. A jestliže chceme mezi obojí „něco“ vsadit ještě „něco“ dalšího, totiž tzv. změnu, ničeho tím nedosáhneme, jen si zkomplikujeme situaci, neboť nevíme, co to je změna, a pokud se pokusíme ji pochopit jako „jsoucí“, pak místo jednoho problému tu máme hned dva, totiž jak dochází ke „změně“ č. 1 od výchozího „něco“ ke změně a jak ke „změně“ č. 2 od změny k výslednému „něco“. A tak dále, vždy znovu až do nekonečna. Neplatí-li toto, pak pojetí jsoucnosti samotné změny musí být korigováno.

27. II. 88